

16

I que no podeu fer bauxa sense emprenyar?

**Reflexions sobre les
celebracions agressives i
violentes de l'oci juvenil:
matisos sobre fets, prejudicis,
mitjans i causes**

ALEJANDRO MIQUEL NOVAJRA

Alejandro Miquel Novajra

És llicenciat en Sociologia i doctor en Antropologia Social (UCM). Actualment, és professor titular d'universitat d'Antropologia al Departament de Filosofia i Treball Social de la UIB. És membre del Màster de Cognició i Evolució Humana, del Doctorat de Cognició i Evolució Humana, del grup de recerca Praxis i del grup d'investigació REPRODUCE. Els seus àmbits de docència i recerca són l'antropologia i les societats contemporànies; l'antropologia urbana; el llenguatge, la comunicació i els discursos socials; la identitat, les identifications i la construcció social de l'altre; la migració, el refugi, l'estrangeritat, la ciutadania i la fronterització; l'antropologia del treball, i l'antropologia de la salut. Pel que fa a l'àmbit juvenil, ha estat docent a Educació Social (Sociologia i Antropologia Social, 2002-2012). Avui dia, col·labora en l'estudi sobre l'abandonament i el fracàs en els estudis postobligatoris dels fills i filles d'immigrants marroquins a Mallorca, de la Conselleria Educació del Govern balear i el Consolat del Regne de Marroc a les Balears. Interessos actuals: anàlisi crítica del discurs; producció i reproducció; espais: del cos, socials materials i ciberespai; transhumanisme i intel·ligència artificial; antropologia del treball, i joventut, migració i educació.

Resum

La violència (sovint confosa o barrejada amb l'agressivitat) com a mecanisme de ruptura de qualsevol tipus d'ordre social quotidià o extraordinari apareix a hores d'ara com una característica atribuïda al jovent. Es presenta, a més a més, com una novetat, si més no pel que fa a la freqüència i a les conseqüències. Però fonamentalment tendeix a ser considerada una condició pròpia de les *noves generacions* vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva, al marge de lectures o intencionalitats polítiques, socials i reivindicatives elaborades i que concerneixen la totalitat de la societat. En aquest article, es remarquen un seguit de reflexions crítiques respecte a aquesta visió basades en la necessitat de diferenciar conceptes, realitats, percepcions i construccions, i es dona entrada a una perspectiva diferent: l'obtenció (conscient o no) d'un lloc relacional propi, aliè als que la societat actual proposa.

Paraules clau: Violència juvenil / Identitat / Construcció discursiva de la realitat / Xarxes socials físiques i virtuals

Resumen

La violencia (a menudo confundida o mezclada con la agresividad) como mecanismo de ruptura de cualquier tipo de orden social cotidiano o extraordinario aparece ahora como una característica atribuida a la juventud. Se presenta, además, como una novedad, cuando menos en relación con la frecuencia y las consecuencias. Pero fundamentalmente tiende a ser considerada una condición propia de las *nuevas generaciones* vinculada a la identidad más primaria y al sentido de grupalidad defensiva, al margen de lecturas o intencionalidades políticas, sociales i reivindicativas elaboradas y que conciernen a la totalidad de la sociedad. En este artículo, se remarcan una serie de reflexiones críticas respecto a esta visión basadas en la necesidad de diferenciar conceptos, realidades, percepciones y construcciones, y se da entrada a una perspectiva diferente: la obtención (consciente o no) de un lugar relacional propio, ajeno a los que la sociedad actual propone.

Palabras clave: Violencia juvenil / Identidad / Construcción discursiva de la realidad / Redes sociales físicas y virtuales

1. Introducció: de què parlam

La violència juvenil grupal ocupa cada vegada més espai en els mitjans de comunicació, en els debats polítics i fins i tot en les converses quotidianes informals. Es planteja, sovint, com un problema nou, creixent, i al qual cal fer front des de perspectives legals, jurídiques, policials i –no tan freqüentment– educatives. Afortunadament, la sociologia, l'antropologia, la psicologia social i la pedagogia l'han instal·lada entre els punts d'interès de recerca acadèmica i fa anys que hi treballen aplicant propostes teòriques i metodològiques diverses, combinades amb una creixent col·laboració des de la sempre desitjada interdisciplinarietat. Justament aquest salt qualitatiu comporta la possibilitat d'un canvi essencial de perspectiva pel que fa, ja no tan sols al circulisme de la xerrada casual poc o gens informada, repetitiva i en gran manera performativa, sinó també al de les institucions i dels àmbits legalistes i repressius. Es tracta, doncs, de la vella dicotomia entre el que hi ha i el que és percebut; entre la visió i la mirada. Entre el que se'ns mostra (per corroborar prèviament si allò del que parlam hi és amb les característiques que pressuposam que té) i el que es construeix (des de plantejaments ideològics, d'oportunitat de gestió, de creació de discursos i sobretot de narracions que predisposin el públic a determinades actituds i constatacions).

Per fer aquest exercici, cal comprovar la versemblança de les tres característiques (Jociles, 1999, 1-26; 2005, 1-25; Ibáñez, 1979) del concepte mateix contingudes literalment en la seva denominació: *violència, juve-*

nil i grupal. Sempre és un mecanisme de ruptura intencional –i un fi en si mateixa– de qualsevol tipus d'ordre social quotidià o extraordinari; es tracta d'una característica inherent al jovent, i està vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva, al marge de discursos i intencions que afectin la resta de la societat parcialment o totalment. Però fonamentalment cal tenir present que la violència tendeix a ser considerada una condició pròpia de les noves generacions pel que fa a la freqüència i a les conseqüències, per un costat, i al fet que totes aquestes manifestacions semblen constituir versions del mateix marc, model o protocol de manera indiferenciada, per l'altre.

Vegem-ho en exemples senzills i immediats de fa pocs mesos –i que continuen a hores d'ara– en l'espai físic, administratiu, social i cultural en què es publica aquest anuari. I fem-ho reproduint, en simulació reduïda per raons pràctiques, com ens arriba.

1.1. Flaix expressionista

Una festa local; tal vegada una neofesta en què les dates són les de tota la vida, però canvia el protagonista, qui és qui «només mira» i les litúrgies corresponents. Per tant, es tracta d'una celebració de la comunitat, certificació de qui és de dins i qui de fora amb formes lleugerament o intensament novelles. Esdevenir esperable. Però, de sobte, gent que arriba i pren posició en el terreny; gent que no sembla voler inserir-se als ritmes, als temps, a les formes, als guions i a les mirades del que s'ha previst; gent que a més a més –sobretot– «ve de fora». Un grup de persones no cone-

gudes –tot i que potser sí reconegudes–, indubtablement joves, renoueres, agressives que pretenen fer la seva i, presumiblement, boicotejar «el desenvolupament normal dels esdeveniments». La immediatesa dels fets, potser, ens fa engrandir-ne els efectes i la freqüència.

Enguany, al juliol, a s'Aranjassa, amb suposades «causes» derivades d'una suposada agressió prèvia a Sant Jordi (totes dues poblacions de la badia de Palma, Mallorca): cops de puny, puntades de peu, de nit i a l'alba. Finalment, fugida sense entrebancs ni detencions. Més grups d'altres barris de les rodalies; botelló quasi sempre per enmig. Tothom suposa; ningú no sap amb certesa. Al Much de Sineu, la neofesta alternativa més consolidada de Mallorca, l'organització, en mans de joves locals, es veu alterada amb una palesa dissidència d'expressió i de conducta. Un cop més gent jove, però, en més d'un sentit, externa. A l'agost, a s'Arenal de Sant Antoni, Eivissa, la situació és equivalent però els protagonistes són, respectivament, turistes i venedors ambulants (joves i violents, se suposa i es predica de tots dos grups); i també en una discoteca d'Andratx es produeixen successions semblants de violència, agrupacions oposades, joventut i alcohol o altres drogues.

1.2. Com es mostra i com l'hem de mirar

A les instàncies administratives i governamentals, als mitjans de comunicació tradicionals (diaris, ràdio, televisió) i en línia, i a les més recents aplicacions, es parla obertament de «noves formes de violència» que so-

len estar relacionades a factors d'odi, discriminació per motius racials, polítics, sexuals, i que de manera molt majoritària són protagonitzades per menors de 30 anys i, cada vegada amb un pes creixent, adolescents i preadolescents.

El Ministeri de l'Interior del Govern espanyol fa temps que revisa el Plan de Actuación y Coordinación Policial contra Grupos Violentos de Caràcter Juvenil (*Diario Crítico*, 2022) per adaptar-lo a les que es descriuen com a «noves circumstàncies». I, de fet, com a tal és concebuda la reacció que aquestes expressions violentes mostren davant la intervenció de la policia: un temps els grups, les colles (estables o improvisades) tendien a evitar de forma explícita els enfrontaments amb les forces de l'ordre; fins i tot amb els qui no fossin vists com a iguals (bàsicament adults o, en comparació, més adults). L'equivalència de cohorts d'edat, formes, normes i emocions, i, sobretot, el fet mateix de la coincidència en temps i espai, defugen els factors d'acceleració de la dissolució de l'estada; ara bé, semblaria que els inclou com a element que en remarca l'especificitat. La imatge de la batalla confereix una èpica més intensa; per tant, l'evitació és sovint substituïda per la cerca de la confrontació en si mateixa com a objectiu.

Són necessàries dues preguntes cabdals. En primer lloc, parlem d'un fenomen unitari, el de la violència juvenil en grup que, tot i les diferències presumibles en les causes i els efectes, opera amb patrons i factors comuns? I, en segon lloc, és pertinentment i analíticament útil identificar violència i agressivitat?, o, més exactament, tota violència és il·legítima?,

tota violència és negativa? Postulam aquí que, en realitat, es tracta de percepcions, afirmacions i descripcions que inclouen implícita o explícitament algunes correspondències de significat inexactes des de la perspectiva jurídica i acadèmica i, potser, perilloses per les possibles conseqüències que aquesta identificació podria comportar: pel que fa a la manera amb la qual es preveu aturar-la, reprimir-la o punir-la, i en relació amb la manera de concebre, entendre i contextualitzar la realitat social, les relacions, els processos discursius i les posicions polítiques derivades.

2. Violència grupal juvenil: alguns fets comuns que ens empenyen a diferenciar i diversificar

Pel que fa a la violència grupal juvenil, en una recent conversa col·lectiva (RTVE.es, 2021) professionals de la psicologia social,¹ la sociologia i l'antropologia que han tingut en el seu centre de recerca aquesta correlació entre joventut/violència/grupalitat a l'Estat espanyol remarcaven les constants, les diferències i les novetats del fenomen, relativitzades en funció del temps, l'espai i la intenció. Algunes conclusions provisionals són força avinents pel que fa al nostre propòsit: les accions són ara més violentes del que no ho eren uns anys enrere i, probablement, això no sigui aliè a les condicions socials del moment, que mostren un increment de

les desigualtats que inclou de manera exponencial els grups d'edat juvenils. És, com diu Scandroglio, «un símptoma del desencaixament». Això no obstant, cal recordar que allò que es denomina *violència juvenil grupal* ha existit sempre i que, des del segle XX, és quelcom arrelat a les ciutats o, més ben dit, a la interacció urbana (Miquel, 2019, 125-250; Wacquant, 2014). El fet que algunes de les seves manifestacions hagin tingut conseqüències tràgiques les ha mediatitzades, alhora que ha produït l'efecte unificador i homogeneïtzador –multiplicat en xarxes i aplicacions– que aquí criticam.

La violència, és a dir, la intencionalitat d'aplicar l'agressió a un objectiu concret amb la finalitat de produir efectes clars, visibles i reproduïbles, és quelcom clarament útil en les nostres societats. No sempre és cercada, però molt sovint apareix com a efecte d'un altre tipus de necessitat: l'obtenció d'una identitat col·lectiva dins un marc social que sembla que no ofereix referents, o que s'articula entorn d'un discurs que només situa l'èxit individual com una fita vital ineludible alhora que allunya o directament nega els mitjans per assolir-la. Per tant, es tracta de la idea de *violència simbòlica* que, fonamentalment, Pierre Bourdieu desenvolupà des dels anys setanta del segle XX i que, de forma molt sintètica, podríem definir com aquella «coerció que s'institueix mitjançant una adhesió que el dominant no pot evitar atorgar al dominant (i, doncs, a la dominació) quan només disposa per pensar-lo i pensar-se, o, millor, per pensar la seva relació amb ell, d'instruments de coneixement que comparteix amb ell i que, en no ser altra cosa que la forma incorpora-

1 Joan Caballero, del Centro de Estudios e Iniciativas sobre Discriminación; Bárbara Scandroglio, referència de l'especialitat a la Universitat Autònoma de Madrid; Carles Feixa, veterà analista de tribus, colles i bandes juvenils a Espanya i Amèrica Llatina de la Universitat Autònoma de Barcelona, i el sociòleg de la UDIMA Mariano Urraco.

da de l'estructura de la relació de dominació, fan que aquesta es presenti com a natural» (Bourdieu, 2006, 2015; Wacquant, 2014); per tant, incorporada, inscrita, en gran manera de forma inconscient, i aplicada fins i tot quan signifiqui i suposi empitjorar i aprofundir les pròpies condicions de dominat, o, segons el sociòleg francès, precisament per això.

Un efecte pràctic: la banda, la tribu, la grupalitat igualitària, que necessiten la frontera i el marcatge dels límits com a principi articulador, tenen el camp obert. El fet de crear –o trobar, o ser empesa o empès a– una situació d'oposició estructural i en certa manera irresoluble (colles, bandes, tribus urbanes) afavoreix el sentit d'unitat, de solidaritat, de tenir coses –sovint força indefinides– en comú i diferenciades de les d'altres. Si les persones i els grups de fora suposen una amenaça, de dins es crea i s'alimenta el suport i la identitat; la pertinença comporta reconeixement i companyonia. La força del grup resol la incapacitat o la por d'actuar individualment, alhora que empeny al·lotes i al·lots a actuar de formes que, per si mateixes i mateixos, probablement mai no adoptarien. Ara bé, si el control del territori, el sentit d'impunitat, la percepció d'inexistència de responsabilitat individual i la difuminació d'aquesta en el grup s'estructura i deixa de ser circumstancial, llavors sí que podem parlar de bandes vinculades a la delinqüència: l'agressivitat es transforma en violència grupal definitòria i qui hi pertany acaba per ser absorbita o absorbit i tindrà fortes dificultats per sortir-ne per la pressió violenta mateixa del grup i per la pèrdua de reconeixement i respecte que allò su-

posaria per part del grup mateix, dels rivals i del marc social general.

Per tant, de principi és essencial separar les organitzacions juvenils de violència organitzada lligada a la delinqüència de manera estructural i directiva (Scandroglio *et al.*, 2002) de la violència juvenil que tractam aquí perquè no tenen res a veure, tot i que apareixen sovint, potser intencionalment, barrejades. De fet, des d'una perspectiva descriptiva, podem trobar-hi algunes característiques comunes que convé remarcar segons els experts. Pel que fa a les agrupacions de violència organitzades, es proposen (Scandroglio *et al.*, 2003) uns patrons generals dels quals deriven almanco tres tipologies d'enfrontaments grupals pel que fa la forma i al sentit:

1. El primer tipus és el de les subcultures juvenils (tribus urbanes) centrades en inclinacions esteticoculturals, orientades a mantenir el territori del conflicte, articulades entorn de rivals d'ideologies oposades (en un sentit esquemàtic, *skinheads/punks* o *latin kings/ñetas*) i amb territoris definits com a llocs de confrontació situats en espais d'oci i trànsit. Finalment, centren els motius de la violència sustentadora en antipaties, aversions i la historicitat corresponent.
2. El segon tipus inclou patrons considerats propis de l'oci juvenil: hores nocturnes dels caps de setmana, zones d'oci i contactes indesitjats/cercats amb desconeguts.
3. El tercer tipus neix del control i el manteniment de negocis il·legals i, per consegüent, es mou en l'àmbit

de la delinqüència, en què les formes d'interacció i l'aplicació de la violència són instrumentals i no un fi en si mateixes, com en els casos anteriors.

De fet, els motius i els desencadenants de la violència en els primers tipus són l'obtenció de respecte (les pautes normatives que regulen les relacions interpersonals dels membres): no trepitjar, no empènyer, no mirar malament, no molestar ni mirar les «nostres al·lotes» (el masculisme estructural i sovint reproduït per les dones del grup forma part essencial de les narratives grupals) o la defensa de si mateix o «dels teus», «d'allò que és teu».

Una altra categoria necessària en aquests escenaris és la de les víctimes, partint de la constatació que, en bona part dels casos, ho són perquè se situen de principi en termes d'equivalència. Hi ha la idea d'un cert equilibri de les diferències irreconciliables que neixen de preconcepcions específiques: ideologia, grup subcultural –ètnia, raça– real o fictici. Si els elements de diferenciació no són palesos, es construeixen: es tracta de mantenir el joc fora-dins. Paral·lelament, les formes de socialització col·lectiva en espais i ambients predeterminats generen esquemes de conductes de provocació que, alhora, justifiquen, fan lícites, les respostes violentes. Per tant, hi ha el fet de *sentir-se amenaçats*, un altre component de la violència simbòlica que es reproduïx mitjançant la violència grupal i que afecta essencialment els grups actors mateixos.

Pel fet de tractar-se d'agrupacions estructurades, autoreferencials i articulades entorn de les emocions, desenvolupen normes dirigides al

manteniment: reciprocitat per la renovació constant de la grupalitat, càstigs públics per sancionar-ne l'incompliment, així com regles i protocols específics de regulació de les confrontacions que consisteixen, fonamentalment, a justificar els grups mateixos: durada, intensitat, evitacions de mals greus, ètica d'equivalència numèrica, d'intensitat i de capacitat. Finalment, el que més ens interessa aquí són les conseqüències: respecte, dret i tranquil·litat en el trànsit i l'ocupació territorial urbana, i percepció d'unió i d'identitat grupal. És clar que, com a contrapartida, hi ha repercussions físiques i legals, proliferació dels enemics i inseguretat permanent (Scandroglio et al., 2013).

Abans de continuar aquesta reflexió sobre la necessitat de discriminar formes d'acció, organització, intenció i conseqüències de la violència, cal remarcar sis conclusions provisionals referides a aquestes agrupacions:

1. La seva conducta no neix de la irracionalitat (canvis inherents de la infantesa a l'adolescència i primera joventut, o determinacions naturalitzades de classe, estrat de classe, ètnia, nacionalitat o sexe/gènere), sinó que està estructurada en normes, actituds i protocols.
2. Les subcultures de les bandes, les colles i les tribus urbanes es transmeten i donen sentit (també ètic) al fet i al grup.
3. L'adhesió no està predeterminada, sinó que és el resultat d'un procés social específic. I, efectivament, la sortida, l'abandonament del grup amb conseqüència, també.

4. Es tracta d'un fenomen pròpiament juvenil transnacional que sorgeix d'un conflicte social que determina les relacions de poder entre col·lectius (no tan sols a partir de classes socials i gènere, sinó també els que deriven de la interseccionalitat amb l'ètnia, la racialització i la identitat sexual) que impliquen l'estat de relació entre societat i joves. De fet, és un fenomen que no es restringeix al discutible concepte de joves en marginalitat, en situació de risc, sinó que apareix transversalment i inclou extractes socials definibles dins la discutible categoria de classe mitjana o, si no, alta burgesia (Scandroglio *et al.*, 2013, 95-115).
5. En una societat adultocentrista, d'acord amb la «teoria de la institució imaginària de la societat» de Cornelius Castoriadis, Horacio Alemán (Alemán Martínez, 2022, 357-379) arriba a afirmar que, segons dades obtingudes en la seva recerca, justament els membres de les classes altes, pel fet de no estar vinculats a la delinqüència –necessitats inexistents de furt i petits robatoris–, apliquen nivells més alts de violència quan participen en i d'aquestes agrupacions.
 - a) Com a quelcom allunyat de l'agressivitat com a mecanisme de supervivència natural.
 - b) Sempre intencional, moral i resultat d'una elaboració racional.
 - c) Produïda en una societat políticament centrada en el concepte de violència legítima, reservat només a l'Estat (Weber, [1919] 2007).
 - d) En què es produeix la construcció de la subjectivitat.
 - e) Omnipresent com a violència simbòlica.
 - f) Violència que pot ser –i també és– concebuda, en contrapartida, com a forma legítima de resolució de conflictes.
6. Inserida en una polisèmia política del concepte de violència:
 - Alhora, aquesta societat adultocentrista es construeix al voltant de la inferiorització sistèmica de les noves generacions: la precarització de les formes de treballs juvenils; els problemes per accedir directament al mercat –recordem els contractes escombreria dels anys noranta del segle XX i primers 2000, i la justificació d'aquests basada en la necessitat d'aprenentatge més mal pagat a l'inici del procés–; l'agressivitat (i violència simbòlica) envers els joves de la crisi econòmica del 2008 al 2012; la contínua manca de correspondència entre els mèrits adquirits i aportats i les condicions salarials i laborals, o les xifres comparatives d'ocupació respecte als adults: a les Balears, el 28,33 % davant el 18,15 % en el primer trimestre del 2023, considerant que és una de les comunitats amb més ocupació en l'àmbit europeu (EPA Balears, juliol de 2023). Això reverteix en un canvi de centralitat identitària en el treball com a llenguatge de construcció social (Miquel, 2002) donat que el referent del llenguatge de i en el treball és substituït per d'altres –el magnífic i profund estudi sobre els *riders* francesos de Dominique Méda– (Méda, 2020). En fi, pot ser que una certa estigmatització per atribució generalitzada de comportaments insolidaris que en absolut es produí durant el

confinament de la pandèmia de la COVID-19 el 2020 també hagi contribuït a palesar la situació: la sensació de l'estigma és un mecanisme de reagrupament identitari negatiu-positiu molt fort si apareix juntament amb els altres.

Si és veritat que aquesta denominada *nova violència grupal juvenil* no és, com hem insistit abans, absolutament nova, sí que cal remarcar l'aparició relativament recent, però exponencialment creixent, de dos fenòmens intensament vinculats a la manera en la qual se desenvolupa: l'ús de la tecnologia (Terranova, 2022), i el discurs i l'extensió de les narratives neofeixistes (Traverso, 2018).

Pel que fa a la tecnologia, la projecció de la violència a través de la viralització mitjançant la difusió de bregues reals o reconstruïdes performativament acaben per produir més conductes agressives. L'enregistrament i el fet de compartir totes aquestes accions, molt particularment les agressions sexuals en grup (violacions en grup), acceleren i multipliquen la presència banalitzada de l'odi dirigit o inespecífic. La generalització del telèfon mòbil, en aquest sentit, ajuda a rebaixar l'edat del *reclutament* de preadolescents (Ballester *et al.*, 2022).

Pel que fa al segon fenomen, el discurs, les narratives i els vehicles d'extensió del discurs de l'odi d'extrema dreta contribueixen a banalitzar, o si més no justificar, les actituds i les accions violentes envers grups, col·lectius o posicionaments polítics, socials i culturals. És el sentiment d'impunitat, o fins i tot d'identitat forta centrada en l'alterofòbia (Feixa, 2016). No debades el masclisme, el racisme, l'LGBTIQ+fòbia i fins i tot l'aporofòbia ocupen cada

vegada més espai en les estadístiques de les accions i els delictes d'odi.

3. Les xarxes i el simulacre performatiu

Les xarxes socials i la disponibilitat gairebé universal de dispositius de reproducció i d'enregistrament òbviament no tan sols es vinculen als grups violents organitzats, sinó que també intervenen de manera principal en totes les interaccions socials i polítiques actuals, incloses, consegüentment, les que apareixen diametralment oposades a aquells. I ho fan en totes les seves manifestacions:

1. La visibilitat i la projecció
2. La convocatòria
3. La repetició i la multiplicació
4. L'emulació i la competència

Així, el nombre de publicacions sobre els canvis radicals que introdueixen i vehiculen s'ha disparat. Els texts i les recerques de Manel Castells (Castells, 1996; 1997a; 1997b; 2015) o l'anàlisi del seu efecte en la internacionalització de les Primaveraes Àrabs (Àlvarez-Ossorio, Barreñada, Mijares, 2021) ens acosten a un dels seus perfils. Altres estudis s'endinsen en com funcionen i quins canvis produeixen en la forma de comunicar-se i de construir-se, i quins efectes tenen en l'aspecte cultural, social i polític (Terranova, 2022; Christakis i Folwer, 2010). Consider que probablement un dels treballs més interessants pel que fa a l'objecte d'aquest article és el que l'antropòleg Isaac de Jesús Palazuelos, de la Universitat de Baixa Califòrnia, Mèxic, ha publicat el febrer d'enguany amb el títol «Más allá de

la ficción: medios digitales, violencia, política y reivindicación» (Palazuelos, 2023). Es tracta d'una recerca etnogràfica en la cultura del ciberespai durant les darreres eleccions a Mèxic. Em basaré en les seves propostes per tal com inclouen gairebé tots els elements aquí exposats i, de manera particularment brillant, les dues *innovacions* mediàtiques esmentades unes línies més amunt: el paper multiplicador i performatiu de les xarxes socials i la manera en la qual el discurs i les narratives extremistes (l'autor les defineix més exactament com a anti-polítiques) intervenen en la societat.

La segona dècada del segle XXI comporta un canvi qualitatiu dels mitjans digitals: la irrupció d'aquests en l'ecologia cultural no implica una realitat virtual paral·lela a la física, a la material, sinó que hi intervé, hi participa creant un canvi radical en la comunicació. I ho fa, particularment, mitjançant els continguts audiovisuals en tres àmbits cabdals: la representació visual de la violència, la comunicació política i la facilitació de repertoris de reivindicació. Els continguts audiovisuals, quantitativament i qualitativa força diferents dels anteriors (el cinema i la televisió), tenen una doble funció: per un costat, són representacions socials, però, per l'altre, conformen materials simbòlics que construeixen aquesta mateixa realitat. A més, contràriament als mitjans anteriors, impliquen una massa creixent de participants en els dos sentits, de recepció i d'emissió, que coadjuven a desdibuixar la línia entre l'experiència social i les narratives mediàtiques.

Si ho observam des de la perspectiva de la recepció dels missatges, expressa noves i més intenses formes de

violència mitjançant la distribució i el consum d'assetjament cibernètic (*cyberbullying*), de violència de gènere –així banalitzada–, que, de manera diferent del cinema, comporta una participació oberta i generalitzada en la producció i el consum (Ballester *et al.*, 2022): *snuffs*, enregistraments reals o realitats ficcionades. L'exemple dels grups (*manadas*) en el cas de l'Estat espanyol (violacions grupals enregistrades i distribuïdes massivament) és probablement paradigmàtic. De fet, es tracta d'una de les manifestacions més greus, brutals i criminals, que, a més a més, són sovint utilitzades parcialment en determinades narratives fortament ideològiques per justificar propostes de lleis o crítiques poc sustentades o d'altres ja existents que, en realitat, sovint no fan altra cosa que promoure l'extensió del fet i del missatge (Garcia *et al.*, 2023). Tot i alguns nivells de supervisió de llocs webs, plataformes o cadenes de Whatsapp s'escapen de qualsevol control i s'escampen en el temps i l'espai. La forma en la qual alimenta, naturalitza i enforteix la justificació dels individus i grups usuaris és perfectament visualitzable. Afegim-hi, per acabar, les noves formes de pornografia cibernètica: els videojocs que directament incorporen el visionador –potser un infant de 9 anys– a l'avatar, que actua impunement en pràctiques sexuals vexatòries, misògines i brutalment masculistes.

La línia de la *política mediada* (terme de l'autor) ens retorna a l'argument que desenvolupàvem en relació amb els relats i les formes del neofeixisme: d'una banda, es modula l'opinió pública mitjançant *bots* i algorismes; de l'altra, simultàniament, les expressions

polítiques experimenten importants transformacions comunicatives: de la racionalitat instrumental dels vells discursos i texts, a narratives pop, simplistes, aparentment buides dels formats mediàtics: piulades, *remakes*, *cosplay*, mems i publicacions a Instagram i Tik-Tok. La fórmula és contagiosa i es viralitza ràpidament: el missatge polític i, sovint, qui el transmet (influenciador, esportista popular, actor o actriu còmics) es desvirtuen i són substituïts pel mem. Els missatges inclouen banalitzacions, i degradació del llenguatge i dels missatges mateixos:

En los casos analizados la racionalidad discursiva se muestra degradada, los actores políticos se mostraron como personajes ficticios al sacralizar lo absurdo como punto de encuentro comunicativo con los ciudadanos. Esta degradación de la racionalidad política se burla de las necesidades y de las problemáticas sociales, alaba la inmadurez política y exalta la ineficacia de la administración pública. (Ibíd., 14-15)

Finalment, el mateix mecanisme aporta informació, imaginació, formes d'organització als «nous repertoris d'expressió reivindicativa», que cerquen exactament el contrari, com ara els moviments socials dels xilens i colombians del 2019. També, *remakes*, mems, *cosplays*, referents i resignificació de sèries i pel·lícules (tal vegada les mateixes, però amb una lectura radicalment oposada) es reproduïxen en cadenes de Whatsapp i Tik-Tok.

Tornant a la nostra tesi central, cal contextualitzar i analitzar de manera més profunda els col·lectius i no identificar-los segons les manifestacions

externes o per la coincidència d'alguns mitjans i instruments d'acció.

Però encara no sabem si poden fer bauxa sense empenyar

Tornem, doncs, a les violències esmentades inicialment. Recordem que observàvem que cada vegada és més freqüent la coincidència entre celebracions públiques de lleure i concentracions si més no aparentment agressives de joves. La impressió és que tant les festes tradicionals com d'altres fins fa poc pacífiques i centrades en l'objectiu declarat (divertir-se, escoltar música, participar en els rituals de la celebració concreta, comunicar-se...) s'estan transformant en àmbits o llocs de confrontació protagonitzada per, en principi, grups externs als espais on es duen a terme.

A més, neix la percepció que les diverses formes de violència verificades (físiques, actitudinals, verbals) no són un resultat derivat d'altres xocs cercats o colaterals, sinó l'objectiu central i intencionat de la concentració.

Dels mitjans de comunicació, les declaracions i les converses públiques o privades, sorgeix a poc a poc la convicció que aquestes situacions són negatives per mantenir la convivència, les festes mateixes i la seva funció identitària, fins i tot el negoci i les formes de vida arrelades a les cerimònies, les celebracions i els rituals.

No menys importants semblen les connotacions polítiques (hem de recordar necessàriament la polisèmia d'aquest terme) de la manifestació de grans diferències que van de la concepció sobre què és l'espai públic, què cal fer-hi o no, a les significacions dels actes *alterats* o destruïts, o identitaris.

L'atribució a visions del món incompatibles o amb forta oposició amb les dels espais o llocs on es duen a terme les festes, al canvi de llenguatges relacionals, a la centralitat de noves generacions que no accepten, ignoren o se situen en territoris d'anòmia respecte a aquests, es mescla amb la responsabilització de les xarxes socials, les aplicacions informàtiques específiques i la consideració negativa que tenen.

Finalment, en el nostre cas, la immanència i la globalitat tempoespacial pròpia d'una societat turística tampoc no resulta aliena al mapa construït o observat.

4. Conclusions

1. La **primera conclusió**, provisional, és que sembla que les matisacions que hem trobat pertinents al llarg de l'article es poden aplicar aquí per entendre la nostra pregunta i per tal vegada començar a respondre-la. Què és una societat turística amb relació a una societat amb turisme? La segona és aquella en la qual el turisme és un sector més i qui visita el lloc d'alguna manera s'ha d'adaptar a les formes i maneres de les persones residents. Una societat turística és quelcom completament diferent: tot gira al voltant del turisme. L'àrea, la regió, el país es converteixen gairebé en la botiga que acaba per vendre's a si mateixa: la regla és que la imatge i el contingut del producte s'han de correspondre amb el que l'usuari, el turista, ha adquirit; si s'esdevé el contrari, la cosa no marxa. Però és qualche cosa que va més enllà del que normalment anomenam *esfera merament econòmica*.
2. **El turisme d'excessos**. És una concentració agrupativa violenta (aquesta cada vegada més sovint) de sentit contrari: joves estrangers que, per un preu fins i tot inferior al del cost de la vida pel mateix període d'una persona local, fan i desfan, destrueixen mobiliari urbà i hostaler, usen l'espai públic com a excusat particular, practiquen sexe a l'aire lliure i, malauradament, de vegades perden la vida en caure de balcons o resten seriosament ferits i mutilats de per vida. És un cas de violència grupal clar. Matisem encara: l'antropòloga britànica Hazel Andrews estudia, no el turisme, sinó els turistes joves procedents del seu propi país d'origen, i con-

clou que aquesta manera d'actuar violenta –fins i tot s'han produït casos de violacions grupals– no és altra cosa que un ritus de pas; una cerimònia en la qual els actors i les actrius són públicament reconeguts com a persones que, pel fet d'haver duit a terme aquells actes, ja pertanyen a un grup d'edat diferent i superior (Andrews, 2011). Fa anys que es produeix i es basa en una oferta específica i clara en dos sentits: des de l'origen i des de la destinació.

3. **Espai.** Com el temps, l'espai en una societat turística varia de manera molt profunda i ràpida. L'espai físic, per tal com l'establiment d'espais turístics específics suposa la ruptura o la transformació radical dels anteriors (ports, hotels, ressorts, platges), i també més endavant, perquè l'extensió cap a l'interior trasllada els canvis a les contrades, els pobles i els antics hàbitats. Aquí cal dir que el fet que la societat turística s'articuli en una illa o arxipèlag intensifica els canvis d'ús. Un ús espacial que no és ja centralment físic, sinó relacional, significatiu i simbòlic: la historicitat construïda entorn dels relats de cada poble, barri, illa; els vincles amb la successió transgeneracional dels habitants, llurs lligams, amors, odis, disposicions en el mapa conceptual (motius, malnoms i noms de casa adquireixen aquí una funció de marca claríssima).

No obstant això, se sol qüestionar obertament aquesta aparent condescendència respecte al nadiu com a *víctima* del turisme, l'especulació i la inversió urbanística i

immobiliària. Òbviament, perquè qualcú compri, qualcú ha de vendre; perquè el lloguer turístic posi en perill la possibilitat residencial del nadiu, hi ha d'haver nadius propietaris que considerin un dret participar-hi. Sens dubte, però, justament aquí rau un dels centres de la meua reflexió: en el procés de coneixement i reconeixement dels espais geogràfics, urbans, relacionals i identitaris propis, la lògica economicista no hi entra, i hi són perfectament compatibles el lament, el sentiment de pèrdua, la sensació de competència deslleial a favor del forà amb la necessària cooperació perquè aquestes reaccions es produeixin.

Finalment, cal afegir que la mirada i el trànsit dins l'espai acaba per definir aquesta percepció-construcció diferencial. És el que l'antropòleg Marc Augè (Augè, 2008) entén com la ruptura en la modernitat de la parella *espai i lloc*. L'un és el físic, el compartit; l'altre és el que significa per a cadascú, com és usat per construir el propi significat i compartir-lo. El carrer mediterrani, amb els seus nadius mediterranis, davant el carrer on un ha nascut, viscut, treballat, patit i gaudit al llarg de la seva vida –i les dels predecessors–, i la percepció, la visió del carrer mediterrani acumulada en un instant, en un breu període, que coincideix amb la imatge turística, amb la idea de mediterraneïtat nascuda en altres terres o directament dins el fullet i el paquet turístic adquirits.

A més a més, amb el temps s'ha passat d'un *espai només per a turistes* (en el qual la presència de

nadius i immigrants només es dona en tant que treballadors i treballadores turístics) a una percepció onmicomprensiva d'aquesta definició. Al principi, sovint els nadius mateixos s'interessen per aquella fronterització: els preserva els espais residencials precedents i, alhora, els permet, de manera real o imaginària, trencar momentàniament amb els llocs identitaris, de continuïtat, de pervivència..., i també de control social, cultural i moral. Aquests són, doncs, els espais només per a nadius i residents; aquells que alguns antropòlegs han definit com a espais de recuperació identitària, de manera que es produeix una tercera categoria: els espais només per a immigrants que, històricament, foren sovint prèviament els espais d'alguns que, encara, no havien arribat a ser nadius. Parlam de barris, però també d'espais subturístics (les lliteres sota les escales dels hotels fins als setanta, que sembla que tornaran aviat) o de guetos. Depenent de les posicions de classe, dels nivells d'intersticialitat entre uns grups i els altres, el poder i l'autonomia així com la capacitat de decisió de residir-hi o no varien.

4. Com dèiem a dalt, l'extensió de la totalitat de la geografia passa a ser espai turístic: els processos de gentrificació i de turistificació, que inclouen problemes creixents d'accés a lloguer, d'usos d'espais públics, d'accés a platges i rutes naturals per la presència cada vegada més desestacionalitzada, no ja tan sols de turistes de pas, sinó de cada cop més propietàries i propietaris no residents, o residents a

temps parcial, o fons d'inversió.

5. Finalment, hi ha les condicions laborals i les possibilitats d'autonomia reduïdes per a la gent jove, com vérem en les xifres comparades d'atur juvenil o les condicions de vida.

És clar que totes aquestes situacions i casuístiques no expliquen per si soles les accions violentes ni les causes que hem vist abans, però sens dubte no podem restringir-nos a la definició que tendeix a considerar aquesta violència com una condició pròpia de les noves generacions vinculada a la identitat més primària i al sentit de grupalitat defensiva al marge de lectures o intencionalitats polítiques, socials, reivindicatives elaborades i que concerneixen la totalitat de la societat. Però també sembla evident que el malestar generat sí que produeix reaccions. En ocasions, la violència és reivindicativa, política, i cerca millorar les condicions de la societat i l'espai de vida. En altres casos, la reacció pot ser producte de la sensació d'impotència davant la impossibilitat de controlar allò que és (es considera) propi.

I, com en el cas de l'estudi mexicà de l'ús de les tecnologies digitals, hi ha la polisèmia dels resultats: xarxes i aplicacions per convocar concentracions i manifestacions contra la crisi climàtica, la construcció excessiva, la manca de control sobre el turisme; però també cerca per WhatsApp i Google Maps de cales encara no saturades de banyistes. O centenars de joves que es convocaven, no fa gaire, per fer botelló en un llogaret del Pla; i en feien, sí, però a cinc quilòmetres de distància, a la carretera, perquè les cases i els carrers (que segurament

continuen sense conèixer) s'omplien completament i de manera immediata amb els primers vehicles i eren incapaços d'absorbir l'allau imprevist. El llogaret acabà per deixar de celebrar les festes patronals. O cadenes de missatges per concentrar-se per empenyar la festa del barri o el poble veïnat. Per cert, hi ha cap persona de l'altra banda del full que no hagi sentit (o protagonitzat) mai les antigues concentracions del veïnat d'un poble a l'entrada de la festa major de l'altre més proper cercant brega?

Pot ser que empenyar formi part inherent de la bauxa. És clar que, també aquí, cal matisar què vol dir i per a qui.

Nota: Aquesta recerca ha comptat amb el suport del projecte Reproducció Biològica, Reproducció Social i Esfera Pública (PID2020-115079RB-I, AEI/FEDER, UE).

Referències bibliogràfiques

- ABDELNOUR, S.; MÉDA D. (2020). *Cuando tu jefe es una app*. Katakarak, Iruña.
- ALEMÁN MARTÍNEZ, H. (2022). ¿Es la violencia juvenil un objeto de estudio que tiene claridad irrefutable? *Argumentos*, 99, 357-379.
- ÁLVAREZ-OSSORIO, I.; BARREÑADA I.; MIJARES, L. E. (eds) (2021). *Movilizaciones populares tras las primaveras árabes*. Los Libros de la Catarata.
- AMADOR-BARQUIRO, J. C.; MUÑOZ-GONZÁLEZ, G. (2021). Del alteractivismo al estallido social: acción juvenil colectiva y conectiva (2011 y 2009). *Revista Latinoamericana de Ciencias Sociales, Niñez y Juventud*, 19(1), 1-28.
- ANDREWS, H. (2011). Porkin' Pig goes to Magaluf. *Journal of Material Culture*, 16, 151-170. 10.1177/1359183511402872
- AUGÈ, M. (2009). *Los no lugares: espacios del anonimato. Antropología de la modernidad*, Gedisa.
- BALLESTER, L.; ROSÓN C.; FAKAL T.; GÓMEZ, R. (2021). Nueva pornografía y desconexión empática. *Atlánticas: revisita internacional de estudios feministas*. Vol 6.1.
- BALLESTER, L.; SEDANO, S.; GELABERT, M. (2022). Estudi sobre l'impacte de les xarxes socials en les relacions interpersonals d'adolescent i joves. *Anuari de Joventut de les Illes Balears 2022*, 121-140
- BOURDIEU, P. (1970). *La reproducción. Éléments pour une théorie du système d'enseignement*. Les Éditions de Minuit.
- BOURDIEU, P. (2006). *Meditaciones pascalianas*. Anagrama.
- CASTELLS, M. (2015). *Redes de indignación y esperanza*. Alianza Editorial.
- CASTELLS, M. (1996). *La era de la información (vol. 1): economía, sociedad y cultura. La sociedad red*. Alianza Editorial.

- CASTELLS, M. (1997). *La era de la información (vol. 2): economía, sociedad y cultura. El poder de la identidad*. Alianza Editorial
- CASTELLS, M. (1999). *La sociedad informacional*. Alianza Editorial.
- CASTELLS, M. et al. (1997). *Local y global: la gestión de las ciudades en la era de la información*. United Nations for Human Settlements (Habitat), Taurus.
- CHRISTAKIS, A.; FOLWER, J. (2010). *Conectados*. Taurus.
- *Diario Critico* (2022). <https://www.diariocritico.com/nacional/gobierno-lanza-un-plan-de-lucha-policial-contras-las-bandas-juveniles>.
- EPA BALEEARES, 2023 (2023). <https://www.epdata.es/datos/paro-cada-comunidad-autonoma-epa-ine/11/islas-baleares/302>.
- FEIXAS, C. (2016). *Antropología criminal*. Editorial UOC.
- FORTI, S. (2021). *Extrema derecha. Qué es y cómo combatirla*. Siglo XXI.
- GARCÍA, E.; PRIETO, P.; DÍAZ, P. (2023). Shaping Public Debate on Rape Culture and Sexual Assault in Spain through Social Media. Dins: WIESSLITZ, C. (eds). *Women's Activisme Online and the Global Struggle for social change*, 157-172. Palgrave MacMillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-31621-0_8
- IBÁÑEZ, J. (1979). Interpretación y análisis. Dins: *Más allá de la sociología. El grupo de discusión: técnica y crítica*. Editorial Siglo XXI.
- JOCILES, M. I. (1999). Las técnicas de investigación en antropología. Mirada antropológica y proceso etnográfico. *Gazeta de Antropoloía*, 15, 1-26.
- JOCILES, M. I. (2005). El análisis del discurso: de cómo utilizar desde la antropología social la propuesta analítica de Jesús Ibáñez. *Avá. Revista de Antropología*, 7, 1-25.
- MIQUEL, A. (2019). De la ciudad a lo urbano: ¿disolución de la esfera pública ciudadana en el nuevo concepto de lo urbano? *Eikasía: Revista de Filosofía*, 89, 125-150.
- MIQUEL, A. (2002). La cultura del trabajo: dimensiones comparativas. Un discurso iniciado y a veces olvidado. *Democracia económica III. Los modelos organizativos y el papel del trabajo. III. El Viejo Topo*, 2002.
- PALAZUELOS Rojo, I. J. (2022). Más allá de la ficción: medios digitales, violencia y reivindicación. *Paakat: Revista de Tecnología y Sociedad*, 12 (23). <http://dx.doi.org/10.32870/Pk.a12n23.747>
- RTVE.es (2022). <https://www.rtve.es/noticias/20210806/palizas-grupales-analisis-expertos/2148920.shtml>
- SCANDROGLIO, B.; MARTÍNEZ, J. M. et al. (2002). Violencia grupal juvenil:

- una revisión crítica. *Psicothema*, 14, 7-15.
- SCANDROGLIO, B.; LÓPEZ MARTÍNEZ, J.; MARTÍNEZ GARCÍA, J. M.; MARTÍN LÓPEZ, M. J.; SAN JOSÉ, M. C.; MARTÍN GONZÁLEZ, A. (2003). La conducta violenta en grupos juveniles: características descriptivas. *Revista de Estudios de Juventud*, 62. <https://www.injuve.es/sites/default/files/art12.pdf>.
 - TERRANOVA, T. (2022). *Cultura de la red. Información, política y trabajo libre*. Tinta Limón Ediciones.
 - TRAVERSO, E. (2017). *Les nouveaux visages du fascisme*. Les Éditions Textuel.
 - WACQUANT L. (2014). Marginalidad, etnicidad y penalidad en la ciudad neoliberal. *Tiempos violentos. Barbarie y decadencia civilizatoria*. Herramienta Ediciones.
 - WEBER, M. [1919] (2007). *La política como vocacion*. Biblioteca Nueva.